

Новік Оксана Андріївна

зберігач фондів,
Національний історико-культурний заповідник
“Гетьманська столиця”
(Батурин, Україна)
kseniya1968@ukr.net

Novik Oksana

Custodian of funds,
National Historical and Cultural Reserve ‘Hetman’s capital’
(Baturyn, Ukraine)

КОЛЕКЦІЯ ФАЯНСУ БУДЯНСЬКОГО ФАЯНСОВОГО ЗАВОДУ У ФОНДОВІЙ ЗБІРЦІ НІКЗ “ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ”

COLLECTION OF FAIENCE OF THE BUDYANSKY FAIENCE PLANT IN THE STOCK COLLECTION OF THE HETMAN’S CAPITAL

Анотація

Метою статті є атрибуція предметів Будянського фаянсового заводу з музейної колекції НІКЗ “Гетьманська столиця” за допомогою клейм та особливостей декорування виробів. Акцентовано увагу на різновидах виробів заводу в умовах соціально-політичних змін, які відбувалися в українських землях упродовж XIX–XX ст.

Ключові слова: фаянс, клеймо, агітфарфор, виробництво, Будянський фаянсовий завод.

Summary

The purpose of the article is attribution of museum items from the Budyanskiy faience factory from the museum collection of the National Historical and Cultural Reserve ‘Hetman’s Capital’ by means of brands and features of decoration of products. The attention is paid to the variety of plant products in the conditions of socio-political changes that took place on Ukrainian lands during the 19th – 20th centuries.

Key words: faience, stamp, agitporcelain, production, Budyanskiy faience factory.

У фондах НІКЗ “Гетьманська столиця” зберігається бл. 100 виробів фарфору та фаянсу, які представляють продукцію українських заводів, підприємств Російської імперії та Західної Європи кін. XIX – поч. XX ст. Найбільшу частину цієї колекції становлять вироби Будянського фаянсового заводу, атрибуції яких присвячена ця розвідка.

Будянський фаянсовий завод, що належав родині Кузнецових, почав працювати в 1886 р. в м. Буди під Харковом¹.

У фондовому зібранні представлені два зразки продукції заводу поч. XX ст. – дешевий столовий посуд.

На обідній тарілці (КВ-1-548 / Д-1-309) є клеймо із зображенням двоголового орла та написом на кільцевому піддоні “Товарищество М. С. Кузнецова в Будахъ”. Тарілка розписана широким мазком червоною та зеленою фарбами, по бортику прикрашена орнаментом із одноманітних стилізованих квітів та листя; малюнок на дзеркалі повторює орнамент бортика (Рис. 1, 2).

Полумисок (914 / Д-2-н/д) з аналогічним клеймом декорований по бортику синьою орнаментальною смужкою із дрібних квітів із листям, а на дзеркалі широким мазком зображено букет півоній, обрамлений темно-зеленим листям (Рис. 3, 4).

Після 1917 р. порцелянові підприємства були націоналізовані, що зумовило зміну клейм (марок) та створення продукції, яка відповідала вимогам часу. В 1922 р. Будянський завод увійшов до Всеукраїнського тресту “Укрфарфорфаянссло”. Виготовлений у 1920–1930 рр. столовий посуд із клеймами цього тресту вирізняється декором із претензією на вишуканість.

¹ Варивончик А. Порцеляна в контексті художніх промислів України // Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. – 2016. – Вип. 34. – С. 63 / [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://journal-knukim.com.ua/index.php/arts/article/view/34/200> (дата звернення 15.05.2018). – Назва з екрана.

Чайне блюдечко (1 164 / Р-2-н/д) по бортику декороване симетрично розміщеними трьома квітковими композиціями (Рис. 5, 6).

Молочник у стилі рококо (902 / Д-2-н/д) прикрашений букетом квітів бузкового та білого кольорів та декорований рельєфними завитками-рокайлями (Рис. 7, 8).

Біла тарілка (КВ-2-1 419 / С-2-868) орнаментована по бортику рельєфними стрічками у стилі модерн (Рис. 9, 10).

Після Другої світової війни Будянський завод було реконструйовано, а в червні 1957 р., коли завод увійшов до Харківського раднаргоспу², його продукція одержала нову торгову марку – два півкола з написами (“Буди” всередині, “Харківський” – угорі та “Раднаргосп” – унизу) та зірочками з боків.

Велика глибока тарілка з таким клеймом (2 654 / Р-5-н/д) прикрашена симетрично розміщеними по плічках букетами жовтих хризантем

Пласка настінна декоративна тарілка (909 / Р-2-н/д) на дзеркалі декорована чорно-білим друкованим зображенням портрета поета В. В. Маяковського (Рис. 11, 12). Схожі тарілки з портретами М. В. Гоголя та Т. Г. Шевченка зберігаються в Полтавському та Волинському краєзнавчих музеях.

На поч. 1960-х рр. клеймо заводу мало вигляд двох півкіл із написом “Буди”. У фондовій колекції зберігаються зразки тогочасних виробів: молочник (КВ-3-2 308 / С-3-1 420) пісочного кольору, прикрашений букетами жовтих троянд (Рис. 13, 14); біла овальна супниця (КВ-7-4 633 / Р-5-2 735) із синім обідком ззовні по бортику і маленькою смужкою такого ж кольору по плічках (Рис. 15, 16); білий нічний дитячий горщик із ручкою (КВ-15-8 030 / Р-8-3 659).

Із другої пол. 1960-х рр. клеймо Будянського фаянсового заводу містило зображення півника, що співає, під яким було розміщено напис “Буди”. Декор тогочасних виробів має виражену тенденцію до наслідування народного настінного розпису.

У фондовому зібранні цей період представлений декорованою по бортику двома букетами жовтих троянд тарілкою для оселедця (КВ-3-2 237 / С-3-1371) (Рис. 17, 18) та овальним блюдом (КВ-7-4 632 / Р-5-2374) із зображеними по бортику двома букетами шипшини (Рис. 19, 20).

Також у колекції НІКЗ “Гетьманська столиця” є взірці т. зв. “агітфарфору” – столового посуду, який із 1920-х рр. випускався з метою упродовження комуністичної ідеології в народні маси. В його оздобленні широко застосовували геометричні елементи, ламані й зигзагоподібні лінії³.

Напівглибока тарілка (КВ-1-549 / Р-1-237) декорована написом “Пятилетку за 4 года”, зображеннями силуетів заводських корпусів та двох шестерень (Рис. 21).

Мілка тарілка (КВ-14-7 672 / Р-7-3 460) з букетом на дзеркалі по бортику декорована написом золотавого кольору: “55-ый Октябрь” (Рис. 22).

Пласка настінна тарілка (1 207 / Р-2-н/д) прикрашена друкованим малюнком зеленого кольору. На першому плані зображено постать солдата з пістолетом у руці, на другому – два пам’ятники: ліворуч – фігура солдата із прапором, праворуч – солдат, який підтримує схилену до його грудей жіночу постать. Над композицією зображено салют та орден “Великої Вітчизняної війни”, унизу міститься напис “40 лет освобождения Советской Украины от немецко-фашистских захватчиков” (Рис. 23).

Отже, колекція фаянсу Будянського фаянсового заводу з фондів НІКЗ “Гетьманська столиця” представляє основні віхи становлення та розвитку фаянсового виробництва цього підприємства в умовах соціально-політичних змін, що відбувалися в Україні та впливали на асортимент продукції, змінюючи її види, типологію та клейма. Завод припинив своє існування у 2006 р., а його продукція, зразки якої зберігаються в музеях України та приватних колекціях, має історичне та культурно-мистецьке значення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Варивончик А.* Порцеляна в контексті художніх промислів України / А. Варивончик // Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. – 2016. – Вип. 34. – С. 63–65 / [Електронний ресурс]: Київський Національний університет культури і мистецтва. Вісник КНУКіМ. Серія “Мистецтвознавство”. – Режим доступу: <https://journal-knukim.com.ua/index.php/arts/article/view/34/200> (дата звернення 15.05.2018). – Назва з екрана.

2. *Сержант Л.* Фарфор і фаянс // Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. / [голов. ред. Г. Скрипник], НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Т. 5. – Київ, 2016. – С. 153.

2 Там само. – С. 65.

3 *Сержант Л.* Фарфор і фаянс // Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. – Т. 5. – К., 2016. – С. 153.

REFERENCES

1. Varyvonchuk A. Portseliana v konteksti khudozhnikh promysliv Ukrainy / A. Varyvonchuk // Visnyk KNUKIM. Seriya: Mystetstvoznavstvo. – 2016. – Vyp. 34. – S. 63–65 / [Elektronnyi resurs]: Kyivskiy Natsionalnyi universytet kultury i mystetstva. Visnyk KNUKIM. Seriya "Mystetstvoznavstvo". – Rezhym dostupu: <https://journal-knukim.com.ua/index.php/arts/article/view/34/200> (data zvernennia 15.05.2018). – Nazva z ekrana.

2. Serzhant L. Farfor i faians // Istoriiia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy: u 5 t. / [holov. red. H. Skrypnik], NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho. – T. 5. – Kyiv, 2016. – S. 153.

Перелік ілюстрацій

Рис. 1. Тарілка обідня. 3-д Кузнецова у Будах. Поч. ХХ ст.

Рис. 2. Торгова марка "Товарищество М. С. Кузнецова в Будах" на денці тарілки.

Рис. 3. Полумисок. 3-д Кузнецова у Будах. Поч. ХХ ст.

Рис. 4. Торгова марка "Товарищество М. С. Кузнецова в Будах" на денці полумиска.

Рис. 5. Чайне блюдечко. Трест "Укрфарфорфаянсскло" у Будах". 1920–1930-ті рр.

Рис. 6. Торгова марка "Укрфарфорфаянсскло" в Будах" на денці чайного блюдечка.

Рис. 7. Молочник у стилі "модерн". Трест "Укрфарфорфаянсскло" у Будах". 1920–1930-ті рр.

Рис. 8. Молочник у стилі "модерн". Трест "Укрфарфорфаянсскло" у Будах". 1920–1930-ті рр.

Рис. 9. Тарілка мілка у стилі "модерн". Трест "Укрфарфорфаянсскло" у Будах". 1920–1930-ті рр.

Рис. 10. Торгова марка "Укрфарфорфаянсскло" в Будах" на денці тарілки мілкої у стилі "модерн".

Рис. 11. Настінна декоративна тарілка із друкованим зображенням поета В. В. Маяковського. Будянський фаянсовий завод. 1950-ті рр.

Рис. 12. Торгова марка "Харківський Раднаргосп. Буди" на денці настінної декоративної тарілки із друкованим зображенням поета В. В. Маяковського.

Рис. 13. Молочник пісочного кольору. Будянський фаянсовий завод. Перша пол. 1960-х рр.

Рис. 14. Торгова марка "Буди" на денці молочника пісочного кольору.

Рис. 15. Супниця. Будянський фаянсовий завод. Перша пол. 1960-х рр.

Рис. 16. Торгова марка "Буди" на денці супниці.

Рис. 17. Тарілка для оселедця. Фаянс. Будянський фаянсовий завод. Друга пол. 1960-х рр.

Рис. 18. Торгова марки "Буди" на денці тарілки для оселедця.

Рис. 19. Овальне велике блюдо. Будянський фаянсовий завод. Друга пол. 1960-х рр.

Рис. 20. Торгова марка "Буди" на денці овального великого блюда.

Рис. 21. Мілка тарілка. Агітаційна. Будянський фаянсовий завод. 1920–1930-ті рр.

Рис. 22. Мілка тарілка "55-й Октябрь". Будянський фаянсовий завод. 1972 р.

Рис. 23. Пласка настінна декоративна тарілка "40 лет освобождения Советской Украины от немецко-фашистских захватчиков". Будянський фаянсовий завод. 1980-ті рр.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

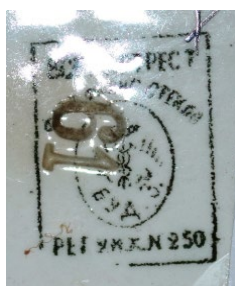

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13

Рис. 14

Рис. 15

Рис. 16

Рис. 17

Рис. 18

Рис. 19

Рис. 20

Рис. 21

Рис. 22

Рис. 23

Рис. 24